

ПОПЕРЕДЖЕННЯ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ В КОНТЕКСТІ БЕЗПЕКОВОСТІ РИНКУ ПРАЦІ

І. Р. Калько, О. А. Дороніна

Анотація. У статті висвітлено питання попередження торгівлі людьми в умовах мінливості ринку праці. Проаналізовано причини виникнення торгівлі людьми як наслідок трудової міграції серед українського населення. Досліджено місце України в людському трафіку. А також проаналізовано інструменти протидії торгівлі людьми.

Ключові слова: торгівля людьми, трудова міграція, протидія людського трафіку.

Вступ. Останніми роками в Україні та світі загострюється така соціально-економічна та правова проблема як торгівля людьми. Активізація процесів зовнішньої трудової міграції, неврегульованість ринку праці, погіршення соціально-економічного становища в країні, відсутність дієвих механізмів її попередження призводять до того, що кількість постраждалих від торгівлі людьми стрімко збільшується. Наявність такої негативної форми участі робочої сили на ринку праці як примусова праця, що є наслідком угод в сфері торгівлі людьми, руйнує трудовий потенціал нації та заглиблює кризу зайнятості.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематику торгівлі людьми в соціально-економічному, правовому та суспільному аспектах розкрито у працях С. Акімова, Ю. Александрова, С. Алфьорова, П. Андрушка, А. Аронович, О. Бандурка. У зарубіжній науковій літературі проблеми торгівлі людьми розкрито у працях таких дослідників, як К. Брюкерт, К. Парент, Дж. Пікареллі, К. Маккабе тощо.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Держави світу намагаються попередити збільшення кількості жертв торгівлі людьми. Задля цього запроваджуються інформаційні кампанії, розробляються програми допомоги (консультаційної, фінансової, психологічної, реабілітаційної тощо). Проте, зростання масштабів торгівлі людьми, поширення її різних форм вимагає підвищеної уваги до науково-методичного розв'язання цієї проблеми.

Формулювання цілей статті. Метою дослідження є вивчення теоретичних аспектів торгівлі людьми, форм її прояву на національному та світовому ринку праці та обґрунтування заходів щодо її попередження в контексті безпековості ринку праці.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сучасним проявом рабства, що повністю порушує права людини і активно функціонує у XXI ст. є торгівля людьми. Ця проблема є складною і багатогранною, про що свідчить динаміка її зростання в останні роки. Це явище становить грубе посягання на права і свободи людини, що напряду суперечить міжнародному праву та Конституції України. Проте, не зважаючи навіть на легальні заборони та кримінальну відповідальність, це явище активно прослідковується та становить велику проблему як для України, так і для всього світу.

Торгівля людьми – здійснення з метою експлуатації, вербування, перевезення, передачі, приховування чи отримання людей шляхом погрози силою або її застосування чи інших форм примусу, викрадення, шахрайства, обману, зловживання владою чи вразливістю стану або шляхом підкупу у вигляді платежів чи вигод для одержання згоди особи, яка контролює іншу особу. Таке визначення торгівлі людьми дає «Протокол з попередження торгівлі людьми, особливо жінками і дітьми», який доповнює Конвенцію ООН про боротьбу з транснаціональною організованою злочинністю [1].

Ті, хто займаються подібною торгівлею отримують прибуток через контроль та експлуатацію інших людей. Таким чином, люди перетворюються в «живий товар». Такий бізнес є дуже прибутковим, адже підсумки Міжнародного центру із запобігання злочинності Організації Об'єднаних Націй (ООН) свідчать, що грошові кошти отримані від

подібного транснаціонального злочину складають 5 930 млрд дол. на рік. Це являється другим за обсягом надходження грошових коштів злочиним після торгівлі наркотиками [2].

Як правило, жертви потрапляють у трудове, сексуальне або домашнє рабство. Проте, чіткого визначення видів торгівлі людьми не існує, а міф щодо того, що жертвами торгівлі стають жінки та діти поступово відходить. Адже аналізуючи статистичні показники та тенденції, чоловіки теж стають «товаром» у даному бізнесі.

Торгівля людьми як негативна форма їх залучення до ринку праці під впливом примусу провокується низкою чинників, які пропонуємо розділяти на дві групи відносно країни резидентами якої є громадяни: внутрішні та зовнішні (табл.1).

До найпоширеніших шляхів здійснення вербування відносять туристичні і шлюбні агентства, оголошення в ЗМІ чи на вулицях, інтернет або ж особисті зв'язки. Переважно, сфери зайнятості де поширені зазначені явища стосуються домашнього господарства, включаючи покоївок, хатніх робітниць. Крім того, також в останні роки зріс попит на працівників сезонних робіт, промисловості та будівництва.

Таблиця 1

Чинники, що провокують розвиток торгівлі людьми *

Внутрішні чинники	Зовнішні чинники
Низький рівень життя населення та відмінність у соціальному статусі	Спрощення можливостей для перетину кордонів
Насильство в сім'ї та інші прояви гендерної нерівності	Лояльність законодавства до заняття проституцією у багатьох країнах світу
Несприятливий психологічний клімат в сім'ї (вживання алкоголю, наркотичних речовин тощо)	Попит на низькооплачувану працю та комерційну сексуальну експлуатацію, особливо дітей
Викривлення моральних цінностей та відсутність духовних принципів певної частини населення	Попит на працю в галузях, де основна частина населення не бажає працювати через низку причин, зокрема небезпечні умови праці
Привабливість кращого життя за кордоном та погана обізнаність громадян України щодо можливостей працевлаштування і перебування за кордоном та їх наслідки	

* запропоновано автором

Позбутись утримання в так званому трудовому рабстві (зайнятості проти власної волі) важко, проте можливо. При цьому відносно жертви торгівлі людьми актуалізуються вагомі інструменти впливу. Зокрема, боргова кабала, яка є однією із найсильніших способів впливу, адже підкріплюється додатково шантажем. Як правило, майбутні жертви не мають коштів, так звані вербувальники пропонують свою допомогу з оформленням документів при виїзді за кордон, або ж з влаштуванням на роботу в своїй країні. При цьому сума позики може змінюватись у будь-який момент, що повністю підкріплює авторитет та владу вербувальника. Згодом все це доповнюється шантажем за відкритий борг. Таким чином, людина повністю потрапляє у владу торгівця.

За оцінками уряду США щороку понад 600–800 тисяч осіб у світі продають за кордон з метою експлуатації. Незаконне використання людських ресурсів може відбуватись як всередині країни, так і поза її межами. Проте однією об'єднуючою складовою торгівлі людьми є їх безпосередня реабілітація. Підтримку жертв формують три компоненти: фінансова допомога, надання притулку та спеціалізовані послуги.

На сучасному ринку праці все більшої поширеності набуває таке явище як трудова міграція. Люди в пошуках хорошого працевлаштування та відповідної заробітної плати змушені вирушати за кордон. Це зумовлено як соціальними, політичними, так і економічними факторами.

Одними із рушійних сил для міграції українців в останні роки слугували анексія Криму, конфлікт на сході України та відповідно економічна криза внаслідок цих явищ. Україна започаткувала реформи, які досі не дали вагомого результату щодо економічного

розвитку держави. Європейська інтеграція та безвізовий режим слугували підґрунтям щодо створення розгалуженої міграційної мережі.

В той же час, слід зазначити, що активізація міграційних процесів потенційно створює сприятливе середовище для активізації процесів торгівлі людьми. В свою чергу, торгівля людьми несе негативні наслідки як для особистості, так і для держави в цілому (рис.1) [3].

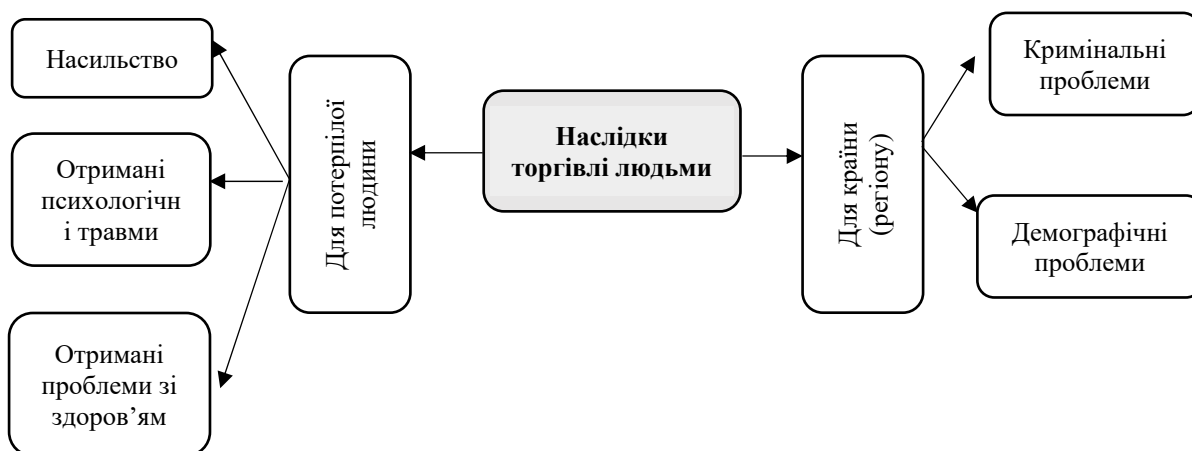

Рис. 1. Наслідки торгівлі людьми [3, с. 7]

Завдяки певному поліпшенню економічної ситуації в 2016–2018 роках та адаптації суспільства до кризових умов, обсяги зовнішньої міграції українців стабілізувалися, проте залишаються значними. Водночас привабливість країни для іммігрантів є невисокою. В свою чергу, Україна значно відстає за рівнем добробуту від своїх закордонних сусідів. Таким чином, зовнішня міграція продовжує залишатися популярним серед українців способом працевлаштування та отримання прийнятної заробітної плати.

Країни, які є найбільш привабливими серед заробітчани з України – це Польща та Чехія (рис. 2) [4].

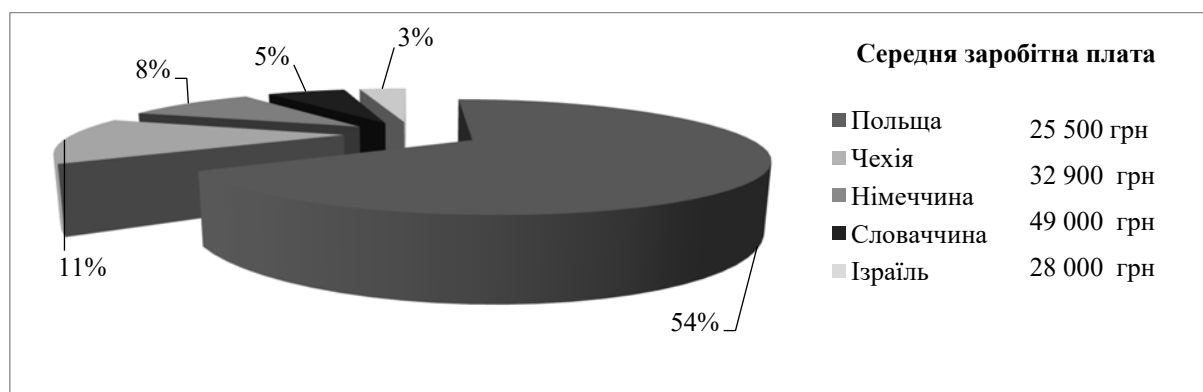

Рис. 2. Найпопулярніші країни трудової міграції серед українців [4]

Уже сьогодні спостерігається дефіцит працівників практично за всіма видами діяльності. В той же час як міграція трудової сили переважно негативно відображається на національній економіці, самі мігранти є своєрідною групою ризику. Одним із таких ризиків є висока потенційна загроза їх перетворення в об'єкт торгівлі людьми.

У сфері торгівлі людьми Україна одночасно є країною походження, транзиту та країною призначення. За оцінками, сформованими на основі результатів періодичних досліджень з питань міграції та торгівлі людьми, що проводилися на замовлення МОМ, за період з 1991 р. від торгівлі людьми могли постраждати 260 тис. українців (рис. 3) [5].

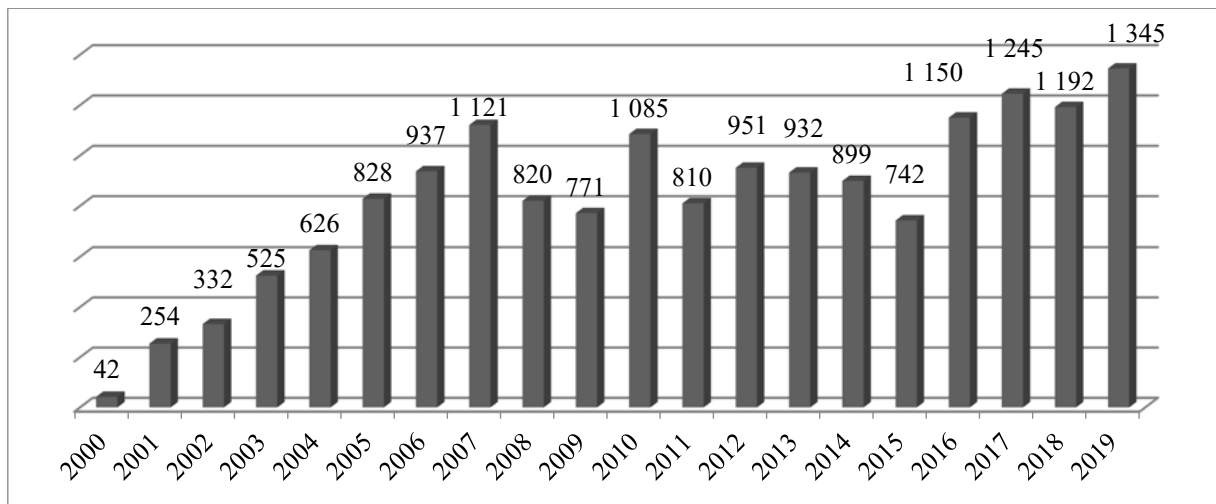

Рис. 3. Кількість постраждалих осіб, яким було надано допомогу МОМ [5]

Переважну більшість постраждалих складають ті, хто зазнали трудової експлуатації через примусову працю (табл. 2) [5].

Таблиця 2

Форми прояву трудового примусу людей, % від загальної кількості постраждалих від торгівлі людьми [5]

Форма експлуатації	2004-2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Сексуальна	57	34	25	13	8,5	5,8	7,1	4	7	7	5,6
Примусова праця	39	56	71,1	81	89,4	92,1	91	94	91	91,2	93,3
Змішана	3	3	0,7	0,1	0,1	—	—	0,1	0,1	0,1	—
Примусове жебрацтво	1	6	2	5,6	1,5	2,1	0,9	0,9	1,3	0,8	0,7
Інше	0,1	1	0,9	0,3	0,5	—	1	1	0,6	0,9	0,4

Таким чином, можна зробити висновок, що торгівлю людьми в основному використовують задля прибутку від продажу людей як робочої сили.

Як вже було зазначено, Україна являється країною походження, транзиту та країною призначення торгівлю людьми. Безпосередньо цьому сприяє географічне розташування та кількість робочої сили. Серез країн призначення потоків торгівлі людьми з України у 2019 році виділяють переважно 5 країн (рис. 4) [6].

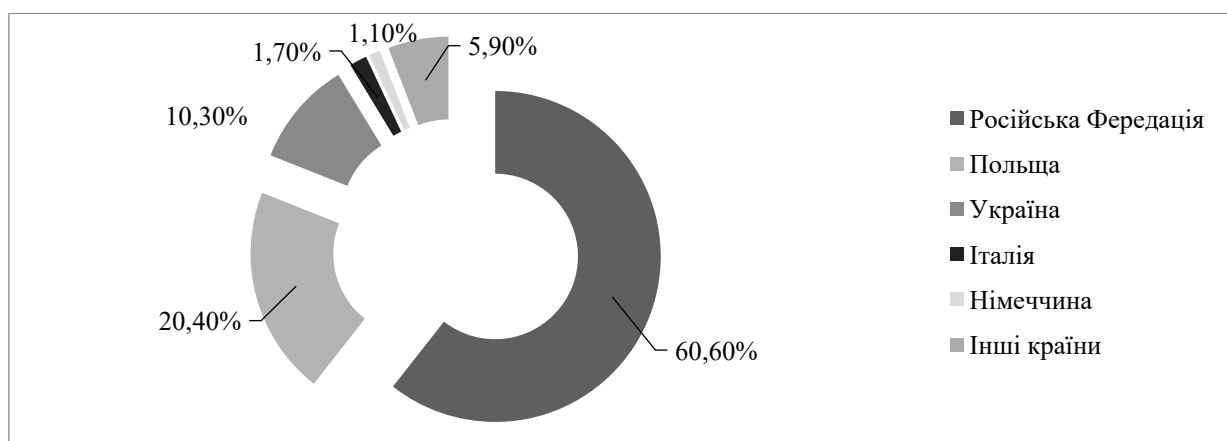

Рис. 4. Основні країни спрямування потоків торгівлі людьми [6]

Спостерігається тенденція зниження інтересу серед заробітчан до Російської Федерації, а той час, як до Німеччини та Чехії зростає. Проте, МОМ повідомляє про те, що збільшується кількість зафіксованих випадків торгівлі людьми в країнах-членах ЄС, це Польща, Італія, Німеччина, Швеція та Угорщина. Це пояснюється тим, що значно зростає попит цих країн на робочу силу з України.

Окремо слід виділити торгівлю дітьми, оскільки діти займають теж велику частку у масштабах торгівлі людьми. При цьому, 65 % постраждалих складають дівчатка, а 35 % – хлопці. Основними формами експлуатації дітей є такі як секс-індустрія та примусове жебрацтво.

Україна була однією з перших пострадянських країн, як визначила торгівлю людьми як одну небезпек для суспільства. Вже у 1998 р. до Кримінального кодексу України було внесено статтю «Торгівля людьми», що передбачала покарання у вигляді позбавлення волі на строк від 3 до 5 років.

З метою запобігання торгівлі людьми та сучасному рабству в рамках Представництва МОМ в Україні функціонує Програма протидії торгівлі людьми, на сайті якої можна дізнатись більше про правила безпечної міграції, яких потрібно дотримуватись, вирушаючи за кордон [7]. Починаючи із 2000 року МОМ надала реінтеграційну допомогу більш ніж 16 600 постраждалих, включаючи психологічну, медичну, юридичну, а також допомогу сім'ї, із працевлаштуванням та професійним навчанням, зважаючи на індивідуальні потреби.

Державні структури та громадські організації в Україні активно запроваджують заходи щодо попередження розвитку торгівлі людьми. Як засіб протидії, активно функціонує інформаційний сайт StopTrafficking, який надає номери гарячих ліній та консультаційних служб. При цьому, застережні заходи розміщені на банерах при зупинках, для того аби максимізувати увагу на застережних заходах при потраплянні у подібну ситуацію. Важливо щоб соціально-демографічні групи населення, які належать до групи ризику щодо примусового залучення на ринок праці було проінформовані про ці ресурси та не ігнорували їх.

Додаток STOP може завантажити будь-хто в будь-якій точці світу, хто має доступ до смартфона. Dodatok анонімний, конфіденційний та безпечний – він доступний на семи мовах і дозволяє швидко надсилати сигнали про підозрілу активність, надсилаючи текстові повідомлення та завантажуючи фотографії та відео.

UNTOC, як гарант конвенції ООН проти транснаціональної організованої злочинності і супутніх угод, допомагає державам у застосуванні Протоколу про попередження і припинення торгівлі людьми, особливо жінками і дітьми, і покарання за неї (Протокол про торгівлю людьми). Кампанія «Blue Heart» інформує громадськість про цю проблему і надихає тих, хто приймає рішення. Також будь-хто бажаючий може здійснити пожертви на рахунок задля реабілітації жертв.

Проведене дослідження показує, що остаточно сформованого портрету особи, яка могла б стати жертвою торгівлі людьми немає. Проте, узагальнюючи отримані свідчення можна скласти орієнтовні характеристики особи, яка може стати потенційною жертвою.

В полі зору сучасних работорговців опиняються молоді жінки, діти, чоловіки. Саме тому, попередження торгівлі людьми повинно розпочинатись як юного віку. Перш за все, це завдання мають виконувати заклади освіти, безпосередньо школи та заклади вищої освіти. З метою забезпечення виконання цього завдання Міністерством освіти та науки України запроваджено проєкт «Школа міграції» з метою підвищення обізнаності молоді та педагогів щодо міграційних процесів, включаючи нерегульовану міграцію і торгівлю людьми, та попередження існуючих ризиків.

Варто розуміти наскільки важливо роз'яснити усю небезпеку перед підлітками, адже жертвами стають люди із різним рівнем освіти (рис. 5) [6].

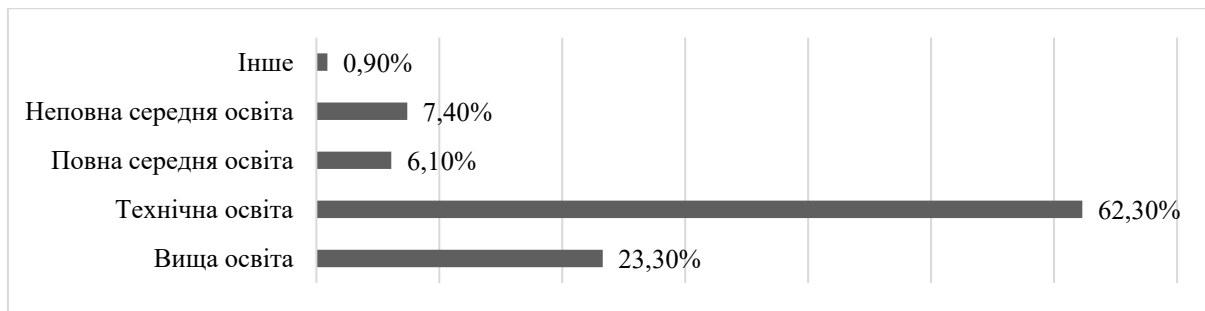

Рис. 5. Розподіл жертв торгівлі людьми за рівнем освіти [6]

Таким чином, підсумовуючи зазначимо, що програми попередження торгівлі людьми мають охоплювати всі рівні відносин на ринку праці, бути адресними відповідно конкретної соціально-демографічної групи та реалізуватися спільними зусиллями суб'єктів суспільних та соціально-трудових відносин. Кожному громадянину варто зосереджувати увагу на своїй безпеці при бажанні їхати за кордон, а особливо необхідно донести відповідну інформацію до дітей та молоді, оскільки вони є найбільш вразливими.

Висновки. Торгівля людьми представляє собою цілеспрямований вплив та використання людського ресурсу проти власної волі задля досягнення цілей, зокрема отримання прибутку, тими хто здійснює безпосередню торгівлю людьми. При цьому, в ланцюгу здійснення продажу присутні три основні групи учасників цього процесу: замовник, посередник та особа, що підвергається небезпеці. І у всіх випадках торгівля людьми залишає вплив як на особистість, так і на державному рівні.

З метою підвищення ефективності заходів щодо попередження торгівлі людьми рекомендовано зосередити увагу на організації та проведенні попереджувальних заходів і соціальних кампаній серед населення, і особливо серед дітей з сімей у складних життєвих обставинах, безробітних та внутрішньо переміщених осіб, молоді та жінок. Зокрема, слід запустити відповідні телепередачі, рекламу у ЗМІ; розробити систему факультативних занять у вищих навчальних закладах та школах, видання і поширення інформаційних буклетів щодо попередження торгівлі людьми та дій у складній ситуації.

Профілактичні заходи слід поєднувати з програмами практичної допомоги постраждалим та заходами боротьби з проявами торгівлі людьми. Програми попередження торгівлі людьми мають бути адресними відповідно конкретної соціально-демографічної групи та реалізуватися спільними зусиллями суб'єктів соціально-трудових відносин.

Аннотация. В статье освещены вопросы предупреждения торговли людьми в условиях изменчивости рынка труда. Проанализированы причины возникновения торговли людьми как следствие трудовой миграции среди украинского населения. Исследовано место Украины в человеческом трафике. А также проанализированы инструменты противодействия торговле людьми.

Ключевые слова: торговля людьми, трудовая миграция, противодействие человеческого трафика.

Abstract. The article covers the issue of prevention of human trafficking in the conditions of volatile labor market. The causes of human trafficking as a consequence of labor migration among the Ukrainian population are analyzed. The place of Ukraine in human trafficking is studied. Anti-trafficking tools are also analyzed.

Key words: human trafficking, labor migration, counteraction to human trafficking.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Нагорна А. О., Славко А. С. Торговля людьми: історія протидії на універсальному та регіональному рівнях. *Матеріали IV Міжнародної науково-практичної конференції*. Суми: 2020 р. Частина № 1. С. 159–163.
2. Топчій А. О., Шевченко Т. С. Висвітлення в засобах масової інформації проблеми торгівлі людьми: посібник для журналістів. К.: Інтертехнологія, 2007. 23 с.
3. Турок В. В. Соціально-економічні наслідки та механізми протидії торгівлі людьми: автореф. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук.; спеціальність 08.00.07. К.: ІДСД імені М.В.Птухи. 2016. 14 с.
4. ТОП-5 країн, в яких найбільше чекають українських заробітчан. URL: <https://zikua.tv/>. – Назва з екрана.
5. Міграція в Україні. *Цифри і факти*. URL: <https://iom.org.ua/>. – Назва з екрана.
6. Короткий огляд програми протидії торгівлі людьми МОМ в Україні. *Цифри і факти*. URL: <https://iom.org.ua/>. – Назва з екрана.
7. Протидія торгівлі людьми / Міністерство освіти і науки України. URL: <https://mon.gov.ua/>. Назва з екрана.